

AZ „OLASZ NŐ” LEGENDÁJA

DR. LAJOS IVÁN

ELŐADÁSA

TARTOTTA
A MAGYAR NŐK SZENT KORONA SZÖVETSÉGE
TANFOLYAMÁN 1929. ÁPRILIS 5.-ÉN

1 9 2 9

DUNÁNTÚL EGYETEMI NYOMDÁJA PÉCSETT

Ha a Zita királyné elleni rágalomhadjárat csíráit keressük, úgy elsősorban is azt kell megállapítanunk, hogy ezek nem az antant köréből, hanem a szövetséges német birodalomból indultak pusztító útjukra. Sixtus herceg békeakciójának meghiúsulta idején, 1917 tavaszának végén, indították Zita királyné és családja ellen az első sajtócampagnet a német lapok, a „Leipziger Nachrichten“ vezetése mellett. A Sixtus-féle leveleknek 1918 április első felében történt kipattanása következtében azután a propaganda egyre nagyobb, egyre veszedelmesebb arányokat öltött. A koronát illető szemrehányás az első időben még csak az volt, hogy „a császár és a király a császárnénak és a királynénak ellenséges szolgálatban álló testvéreit a Pármai Hercegnő fiait, külügyminiszterének háta mögött, becsempészte a monarchiába, hogy egy Németország elleni békéről tárgyaljon velük.“ Az így megfogalmazott szemrehányásból alakult ki az a vád, hogy királynénk és édesanyja antantpárti, franciabarát politikát űznek. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy Ausztria-Magyarországban a háború alatt kimondott franciaellenes hangulat egyáltalában nem volt észlelhető. Ennek következtében nálunk nem lehetett elég nagy hatást elérni az antantpárti, s franciabarát királynéval, s így rövidesen ügyesen spekulálva a tömegek feledékenységgével, olaszpárti királynéről kezdtek regélni, mi már sokkal alkalmasabb eszköznek bizonyult a közvélemény forradalmasítására, mert Itáliában látták a monarchia mindkét államában, de különösen a Lajtán túl — tehát alldeutsch szempontból elsősorban tekintetbe jöhető területen — a főelleniséget, mely ellen minden osztrák hazafi szívében őseitől örökölt gyűlöletnek vad tüze égett. Német lapokban látott először napvilágot az árulás vádja a szövetséges monarchia uralkodónője ellen. Csak azután kopírozták le az olaszok a kitűnő ideát, minden nyelvű röpcédulákat szórva le csapataink közé, felszólítva ezeket az ellenségeskedés beszüntetésére, mert „császárnékok

maga árulta el nekünk összes titkaitokat.“ Ennek ellenben még a legostobább katona sem ült volna fel. Túl könnyű volt belátni hogy egy ilyen értékes informátor további működését aligha tennék ellenségeink nyilvános leleplezése által lehetetlenné. Midőn azonban kissé nagyobb ügyességgel Németországból kezdték lanszírozni ezen híreket, akkor már sokkal könnyebben megtalálták azok a katonáink szívéhez vezető utat. Végül az osztrák-magyar kormányzati tényezők is kénytelenek voltak erélyes tiltakozással élni a német irányadó köröknél. A rágalom-hadjárat szolgálatában álló lapokat kitiltották a monarchia egész területéről. De hogy mennyire jól megszervezett aknamunkával állottunk szemben, azt fényesen igazolta, hogy a szóbanforgó sajtóorgánumok rágalmozó cikkeiket most külön kiadás alakjában kezdték terjeszteni a monarchiában, különösen Csehország német lakta vidékein, Pozsonyban, s Magyarország nyugati részein. Csupán nagyobb bécsi és budapesti lapjaink hazafiasságának és becsületességének volt köszönhető, hogy e rágalmak nem találtak említésreméltóbb visszhangra az osztrák s magyar lapokban. Csak néhány bécsi radikális német-nemzeti újság, s egy budapesti lap állott a rágalmozók sorába,

A német legfőbb hadvezetőségnek bizonyára nem válik dicsőségére, hogy épen azon német és osztrák lapokkal tartott fent állandó, szoros összeköttetést, melyek legjobban kompromittálták magukat a királynőnk elleni sajtóhadjáratban. Ludendorff emlékirataiban nyíltan bevallja, hogy az egyes osztrák lapok megvásárolására hatalmas összegeket költött a német nagyvezérkar. S épen ezek az osztrák lapok tüzeltek legjobban a monarchia lakosságát az uralkodópár ellen, noha annyit feltétlenül elvárhattunk volna, hogy a német legfőbb hadvezetőség legalább ne nyújtson anyagi támogatást a szövetséges birodalom uralkodójának neje ellen irányuló forradalmi propagandához, s ne mozdítsa elő ilymódon a monarchia összeroppanását. Ma már bizonyított ténynek tekinthetjük ugyanis, hogy a királyi család ellen indított német sajtócampagne nem a szövetséges Németország érdekeit mozdította elő, hanem a monarchia vesztére spekuláló elemek malmára hajtotta a vizet. Nagynémet körök azonban a dinasztiaiban rejlő összekötő kapocs széttépése útján vélték megtörhetni a Habsburg birodalom ellenálló képességét, hogy ezáltal elháríttassék a Bagdadig való német terjesz-

kedés útjában álló egyetlen komoly akadály, s a monarchia könnyen váljék a germán világimperium gyarmatállamává.

Bármennyire alaptalanok is ellenben a koronás királynéval szemben hangoztatott rágalmak, csodálkozni mégsem csodálkozhatunk rajtuk. A világtörténelem lapjait forgatva igen gyakran megtaláljuk ugyanis a nyomait annak, hogy különösen forradalmi idők hangulatában, a nép haragja bűnbakot keresve, uralkodójának idegen származású neje ellen fordul. Mária Antoinette pl. az „osztrák nő“ melléknevet nyerte a nagy francia forradalom előtti idők hangulatában. II. Miklós cár nejét viszont „német nő“-ként aposztrofálták, s uralkodásuk utolsó idejében, árulással vádolták meg, pedig ma már hiteles adatok, s így első sorban Paléologue szentpétervári francia, s Buchanan angol nagykövetek vallomásai alapján állíthatjuk, hogy német hazájáról s germán szülőföldjéről ember még úgy meg nem feledkezett, mint ahogy az utolsó orosz cárnak tragikus sorsú hitvese.

Míg azonban a fenti esetekben legalább a valóság némi látzatával rendelkeztek a szárnyrakelt kombinációk, addig királynénk tekintetében már maga a kiindulási pont nem egyéb, egy teljes és tökéletes történelmi falsumnál. Bizonyítási sorunkat ugyanis annak kimutatásával akarjuk megkezdeni, hogy Zita királyné sem származásánál, sem neveltetésénél, sem családjá tradícióinál fogva olasz soha életében nem volt, s nem is lehetett. Ezen célból elsősorban is a páрмаi hercegség történetét kell röviden ismertetnem.

Párma történetét kutatva a város nevével már a bronzkor-szakban találkozunk. Kr. sz. e, 183-ban római kolónia rangjára emelkedik, majd fontos kereskedelmi teleppé lesz. A nyugatrómai birodalom bukása után Felső-Olaszország sorsában osztozik, s egymásután longobárd, frank, végül a német császárok uralma alá kerül, hogy azután II, Gyula pápa Piacenzával és környékével együtt, az egyházi államba kebelezzék be. III. Pál pápa örökös hercegség rangjára emeli, s hűbérül Farnese Luiginak adományozza a várost. Ennek 1547-ben bekövetkezett meggyilkolása után Piacenza Spanyolország birtokába kerül, Pármát ellenben sikerül a pápai csapatoknak megvédelmezniük. III. Gyula pápa 1550-ben Pármát és környékét Luigi fiának, Ottavionak adományozza. II. Fülöp spanyol király követi a pápai példát, s nyolc évvel később már Piacenza is Ottavionak birtokában van. Ante-

nio herceg halálával, 1731-ben, a Farnese család férfiága kihalt ugyan, de V. Fülöp spanyol király nejének, Antonio herceg legidősebb fivére leányának, páрмаi Erzsébetnek, sikerült kieszközölnie, hogy Pármát és Piacenzát fia, Don Carlos kapja meg, kinek személyében a Bourbon Ház első tagja, s Zita királyné első öse lépett a páрмаi hercegség trónjára. Néhány évvel később Don Carlos, a bécsi békében neki juttatott két szicíliai királyságért való kártalanítás fejében, VI. Károlynak kényszerült átengedni a páрмаi és piacenzai hercegségeket. Az 1748-iki aacheni békében Mária Terézia, az 1745-ben Spanyolország által elfoglalt, de már a következő évben visszahódított hercegséget, Guastallával együtt, Erzsébet másodszülött fiának, Don Fülöpnek engedte át, feltétlenül kötve ki azonban a szóbanforgó területeknek Ausztria részére való visszaháramlását, Don Fülöp férfileszarmazóinak kihalta, vagy a szicíliai, illetőleg a spanyol trónra való jutásának esetére,

A napóleoni harcok viszontagságaiból bőven kijutott a kis páрмаi hercegségnek is. Napoleon 1802-ben Franciaországba kebelezte be a várost, míg uralkodóját akként kívánta kártalanítani, hogy egyes kisebb itáliai területekből, az ú. n. etrusiai királyságot teremtette meg, s ennek élére Párma örökös hercegét Lajost állította. A páрмаi hercegi címet ellenben az új etrusiai király már nem kapta meg, hanem Napoleon evvel egyik legbizalmasabb hívét, a „Code Napoleon“ megalkotásánál halhatatlan érdemeket szerző kiváló jogtudóst, Combacèrest tüntette ki.

Az Európa térképét megállapítani hivatott 1815-iki bécsi kongresszus részletesen szabályozta az olasz hercegségek jövőendő sorsát is, Toscanát Ferdinánd, Modenát a hozzátartozó részekkel Ferenc főherceg kapta meg. Párma azonban nem került vissza a korábbi hercegi család birtokába, hanem ennek, Piacenzának és Guastallának élére Napoleon nejét, Mária Lujza császárnét állították, A spanyol követ hasztalan igyekezett a spanyol infansnak, az etrusiai királyságra és Párma trónjára való jogait érvényesíteni. II. Károlynak a luccai hercegséggel és félmillió frank évi járadékkal kellett megelégednie. A madridi udvart annyira elkésérítette e rendelkezés, hogy a kongresszus záradékaktájához való csatlakozását is határozottan megtagadta. Csak Ausztria, Spanyolország és Franciaország között két évvel később létrejött szerződés enyhítette annyiban a wieni rendelkezé-

seket, hogy Mária Lujza halála után fiának, a reichstadti hercegnek mellőzésével, a spanyol infáns lépjen Pármia trónjára.

Az egykori francia császárné páрмаi uralkodása ellenben: nem volt szerencsés. Ismételten kitört belső zavargások Ausztriába való menekülésre kényszerítették Mária Lujzát, s csak osztrák csapatok segítségével sikerült Pármában helyreállítani a rendet.

Mária Lujza halála után 1847-ben, egy újabb szerződés értelmében, tényleg az egykori etruriai király hasonnevű fia, II. Lajos lépett a hercegség trónjára. Alig tértek azonban a Bourbonok vissza Pármába, a forradalmi mozgalmakkal szembeni állásfoglalásra érezték indítatva magukat, mit az Ausztriával való véd és dacsövetség kötésével kezdték meg. De a szavoyai ház és a piemonti kormány izgatására kitört forradalmi mozgalmak következtében, II. Lajos már két évvel később, a trónról lemondani kényszerült fia javára, ki III. Károly néven foglalta el atyja örökét. Az új herceg alkotmányt ígért a népnek, az atyja által kinevezett kormányt hivatalában megerősítette, az ország katonai védelmét pedig Stürmer osztrák tábornoknak engedte át. Ámde III. Károlyt 1854 március 27-én nyílt álcán meggyilkolták. Holt bizonyos, hogy a gyilkosság politikai célból történt, s hogy a piemonti kormány izgatására követték el azt, Piemontban ugyanis veszélyt láttak magukra nézve abban, ha Párma a Habsburgokkal szoros barátságban élő Bourbonok kezében van. Hogy az alávaló merénylet politikai bűntény, s nem személyes bosszú műve volt, azt különben fényesen igazolja már maga az a tény, hogy a nyomozás lefolytatásával megbízott vizsgálóbíró öt nappal később szintén megölték.

1854 március 28-án egy manifesztum jelent meg Pármában, melyben III. Károly özvegye tudatta a páрмаi néppel, hogy hét éves fia, Róbert herceg nagykorúságáig az uralkodói jogokat ő gyakorolja. A hercegnő öt éves régensége alatt a lehetőség szerint igyekezett is számolni az olasz nemzeti érzésekkel, de a fia trónját fenyegető veszélyeket feltartóztatni már képtelen volt. Az 1859-iki francia-olasz-osztrák háború végkép véget vetett a Bourbonok páрмаi uralmának. Az 1859 június 4-iki magentai csata után Mária Terézia hercegnő fiával együtt az országot elhagyni és Ausztriába menekülni kényszerült. Távozásukkal tüstént kitört a forradalom, s a páрмаi nép 1860 már-

cius 18-án megtartott népszavazáson Róbert herceg trónfosztása és a szardíniai királysághoz való csatlakozás mellett döntött, min a hercegnő június 20-iki tiltakozása már mitsem változtatott. Mária Terézia fiával együtt Svájcban telepedett meg, s miután hasztalan kísérelt meg mindent fia jogainak érvényesítése érdekében, a warteggi kastélyban örök álmra hajtotta fejét. Királynénk édesatyja, Róbert herceg pedig Ausztriában keresett menhelyet, hol a Habsburgok részéről vendégszerető fogadtatásra talált.

Így esett a pármai Bourbon család az itáliai egységesítő törekvéseknek, s az „olasz sovinizmus“-nak áldozatává. Láthatjuk ebből, hogy Zita királyné családját „olasz sovinizmussal“ vádolni egyáltalában nem lehet. Ősei csak épúgy uralkodtak Pármában, s nem Olaszországban, mintahogy a Habsburgok uralkodtak Toscanában, Velencében és Lombardiában, s mégsem jut senkinek eszébe ezen az alapon a Habsburgok olasz származásáról vagy épen sovinizmusáról regélni.

A pármai Bourbonok ezenkívül, beleértve királynénk szüleit, sőt őt magát is, mindig hithű katolikusok, Krisztus földi helytartójának nagy tisztelői, s a pápai politika támogatói voltak. Már pedig köztudomású, hogy a Szent Atya egész a legeslegújabb időkig, több mint egy félszázadon át, önkéntes fogságra kárhoztatta magát a Vatikán négy fala között, mert az egységes Olaszország megteremtése a pápai államnak a földsínéről való eltörlésével járt. A Vatikán és a Quirinál közti ellentétek tehát csak még inkább elmélyítették azt az averziót, melyet a pármai Bourbon-Ház minden tagja, saját családja sorsa miatt, az egységes Olaszországgal szemben érez.

Szó sincs róla! Fejedelmi családok tagjai igen gyakran kénytelenek egyéni érzelmeiket alárendelni országuk érdekeinek. Ez az eset bizonyára bekövetkezett volna Zita királynénál is. Királynénk közismert, rendkívül erős akarata kétségtelenül legyőzte volna egyéni érzelmeit, s meghajolt volna az államraison követelményei előtt. Midőn azonban ők trónra kerültek, akkor a hármasszövetség már régen felbomlott volt, s az egykori szövetségesek baráti viszonyát élet-halálharc váltotta fel, úgy hogy e pillanatban Zita királyné egyéni érzelmei és az államraison követelménye teljes összeolvadásának misem állt, mert nem is állhatott útjában többé.

S ezek nem pusztán elméleti elgondolások. Hiteles adatok igazolják, hogy a tényleges helyzet hajszálnyira egyezett fenti megállapításainkkal. Nézzük pl. Sixtus herceget, királynénk leg-idősebb fitestvérét, kinek érzelmeiről részletesen tájékozva vagyunk. Sixtus ugyanis 1920-ban, a párisi Plön kiadásában közzétette emlékiratait „L'offre de paix séparée de l'Autriche“ címmel. Ebben kimerítően elmondja 1917 tavaszán történt fáradozásait a béke érdekében. Visszaemlékezéseiből kitűnik, hogy az egész békeakció folyamán állandóan a olasz igények ellen dolgozott, s minden igyekezetével azon volt, hogy ezek minél szűkebb korlátok közé szoríttassanak, Emlékiratainak majdnem minden lapja tanúságot tesz erről. Egy alkalommal pl. — mint művének 137-ik oldalán elmondja — Loyd George angol miniszterelnöknek az olasz igényekre vonatkozólag kijelentette, hogy „The ambitions of Italy are great. And contradict in a certain manner the principles of nationalities.“ Vagyis „Olaszország igényei igen nagyok, s bizonyos mértékben ellentmondanak a nemzetiségi «lívnek.“ Egyidejűleg hangsúlyozta továbbá a herceg azt is, hogy amennyiben Olaszország fegyverrel kerítené kezébe az általa igényelt területeket, úgy semmi kifogást sem lehetne emelni ezek annexiója ellen, de Itália egyáltalában nem törekszik erre. Világos viszont, hogy egy olasz sovinizmustól áthatott egyén ilyet semmi körülmények között nem mond.

Ezek után természetesnek fogjuk találni, hogy Zita királyné is, midőn Boroviczeny Aladár, 1920 augusztus 6-án történt kihallgatásán, az Itáliában uralkodó vigasztalan belső állapotokat ecsetelte előtte, azt az állítólagos „olasz sovinizmusával“ nehezen összeegyeztethető megjegyzést tette, hogy ő ebben csak Istennek megérdemelt büntetését látja Olaszországnak a háborúban elkövetett árulásáért. (1. Boroviczeny Aladár: Der König und sein Reichsverweser 88, 1.)

Végül még egy lélektani motívumot emelünk itt ki. Wedel gróf volt bécsi német nagykövet, Zita királynénak egyik legnagyobb, s nem is titkolt, hanem nyíltan bevallott ellensége is kénytelen elismerni, a Berlinben megjelenő „Preussische Jahrbücher“ című folyóirat, 1920 szeptemberi számában, a bécsi udvari politikáról írt cikkében, hogy „Jedenfalls ist Kaiserin Zita eine vortreffliche Gattin und Mutter“, De, ha ez így van, akkor már ezen az egy tényen megdől minden vád és minden rága-

lom, mellyel a mi koronás királynénk fenkölt alakjának ragyogó dicsfényét elhomályosítani igyekezzenek, mert ha Zita királyné kitűnő hitves és anya, akkor lélektanilag lehetetlennek kell tartanunk, hogy elárulta volna az ellenségnek azt a monarchiát, melynek koronáját férje viselte, s amelynek ősi trónja kis fiára várt. Árulásról tehát már akkor is csak a legelvakultabb rosszakarát beszélhetne, ha ezen vádakkal szemben nem lennének pozitív bizonyítékaink is. Mert nézzük most, hogy mit bizonyítanak a szóbanforgó rágalmakkal szemben a tények?

Ebben a tekintetben három eseményre kell kiterjeszkednünk, melyeknél e vadaik szerint, Zita királyné „olasz sovinizmusa” lényeges szerepet játszott. Az első ezek közül Károly királynak azon parancsára vonatkozik, melyben az uralkodó ellenséges városok bombázását tiltotta el hadserege repülőtszeteinek. Ezen intézkedés azonban egyáltalában nem vezethető vissza a királyné iniciatívájára, Arz báró, a monarchia utolsó vezérkari főnöke mondja el emlékiratainak 136-ik oldalán, hogy királyunk emlékezetében mély nyomokat hagyott az olasz repülőknél Karlsruhe ellen intézett támadása alkalmából az úrnapi körmenet megzavarása. Az ifjú uralkodó mély vallásossága felázadt ezen eljárás ellen, melyben, teljes joggal, nem a hadviselés érdekeit szolgáló cselekedetet, hanem a barbarizmusnak s a vandalizmusnak kóros tünetét látta. Védtelen városok bombázása a háború kimenetelén mitsem változtatott, a békét semmivel közelebb nem hozta, de — mint a német Zeppelineknek London ellen intézett támadásai mutatják — olthatatlan gyűlöletet és kiapadhatatlan bosszúvágyat váltott ki ellenségeink lelkében, sőt általa lovat adtunk az antant háborús propagandája alá is, oly ideális fegyvert bocsájtottunk ily módon ellenségeink rendelkezésére, mely a semleges államok demokratikus közvéleményének a központi hatalmak elleni lazítására is alkalmasnak bizonyult,

A másik vád 1917 őszén az olaszok elleni offenzívánkra vonatkozik. Evvel kapcsolatban két súlyos vádat is emeltek az állítólagos „olasz nő” ellen. Egyik az árulás bélyegét sűti Nagy-Magyarország koronás királynéjára, t. i. hogy ő lett volna az, ki támadásunk időpontját az ellenség tudomására hozta volna. E vád képviselőinek ellenben csak laz a szerencsétlenségük, hogy 1921-ben, Milanóban, a Fratelli Treves kiadásában, megjelentek

Luigi Cadornának, az offenzíva tartama alatt az olasz hadsereg vezérkari főnökének emlékiratai „La Guerra alla fronte Itailiana” címmel. E mű II. kötetének 123-ik oldalán Cadorna maga mondja el, hogy támadásunk megkezdése előtt három nappal, 1917 október 21-én, egy szláv és két oláh tiszt jelent meg az olasz állásokban, kik különösen az oláhok, részletes felvilágosításokat nyújtottak készülő offenzíváról az ellenséges hadvezetőségnek.

Ezt a vádat azonban meglehetősen ritkán halljuk, minek okát abban vélem megtalálhatni, hogy az elkövetett árulások ellenére offenzívánk fényesen sikerült. Fogolyszám és hadizsákmány szempontjából a központi hatalmaknak íá világháborúban lebonyolított hadműveletei között az első helyen áll, s így a legitimizmus ellenségei sem tartják szükségesnek, hogy a királyné „árulását” itt oly nagyon hangsúlyozzák.

Ezen offenzívánkat illetőleg annál gyakrabban halljuk ellenben azt a másik rágalmat, mely szerint Zita királyné akadályozta meg támadásunkat az olasz hadsereg végleges letéréséig való folytatását, mit ha nem tesz — mondják a „jól informáltak” — úgy Magyarország ma is 63 megyéből állana. A nemzetgyűlésen még 1922 január 15-én is hallottunk olyan közbekialításokat, hogy „ismerjük már a tolmeini áttörés történetét, megszereltük az adatokat”. Az igen tisztelt képviselő úr adataival ugyan mindmáig, legalább tudomásunk szerint, adós maradt, de ez semmi esetre sem menthet fel minket azon kötelezettség alól, hogy a világháború irodalmában kétségtelenül megtalálható „adatoknak” egy kissé a szeme közé nézzünk, annál is inkább, mert Nowak Károly Frigyes, Conrad tábornagy íródeákja, szintén felemlíti azt a „Katasztrófa útja” című előbb németül, majd Tonelli Sándor fordításában magyarul is megjelent művének 155-ik oldalán. Sőt Cramon német tábornok is megemlékezik emlékirataiban a dologról. A német nagyvezérkarnak a világháború alatti badeni képviselője ugyanis „Unser österreichisch-ungarischer Bundesgenosse im Weltkriege” című, 1920-ban, majd 1922-ben ismételt megjelent művében elsősorban részletesen ismerteti offenzívánk beszüntetésének katonai okait, s azután így folytatja fejtegetéseit: „Van okom feltételezni, hogy nem csupán katonai tekintetek írták elő az AOK magatartását... Azt is állították, (?) hogy a Vatikán szintén interveniált, a császárné útján, az offenzíva beszüntetése érdekében, midőn

ennek nagy sikereit átlátni s az olasz hadsereg teljes letörésétől félni kezdtek.“

Ezen állítás kritikájánál elsősorban is azt kell megállapítanunk, hogy a mondat első részének (van okom feltételezni) határozott felépítése után, módfelett meglep bennünket, hogy végül is a hír szárnyánál, (azt is állították) vagy más szóval a pletykánál, mint történelmi „forrásnál“ bukkanunk ki.

Nowak és Cramon igen sovány, vagy helyesebben mondva teljesen értéktelen bizonyító anyagával szemben mi, a legilletékesebb és valószínűleg Cramon által is elismert szaktekintélyekre kívánunk hivatkozni.

1920-ban, a leipzigzi Hirzel kiadásában napvilágot láttak Hindenburg vezértábornagynak emlékiratai „Aus meinem Leben“ címmel. A német hadsereg egykori fővezére visszaemlékezéseinek 262-ik oldalán elmondja, meg kellett győződnie arról, hogy a rendelkezésre álló erőink nem elégségesek a velencei Alpok utolsó nyúlványainak birtokbavételére, s azért az offenzíva beszüntetésére, s a német segítő csapatoknak a nyugati frontra való visszaszállítására kérte fel a szövetséges hadvezetőt,

Ludendorff tábornok már 1919-ben, „Kriegserinnerungen“ címmel megjelent emlékiratainak 401-ik oldalán ezt írja: „Következésképpen azt javasoltuk Arznak, hogy adjon parancsot az offenzíva beszüntetésére, s készítse elő a német csapatoknak a nyugati frontra való visszaszállítását.“

Itt említjük meg, hogy a teljesen allddeutsch célok szolgálatában álló Fester Richárd hallei egyetemi tanár, „Die Politik Kaiser Karls und der Wendepunkt des Weltkrieges“ című művében, a német csapatoknak a délnyugati frontról való elvonását annak tulajdonítja, hogy a legfőbb német hadvezetőség az olasz hadsereg teljes letörését akarta elkerülni, mert attól tartott, hogy Itáliának a küzdelemből való kikapcsolását nyomon fogja követni a monarchia különbékéje is, melynek egyedüli akadályát a német irányadó körök, az Ausztriával szembeni túlzó olasz igényekben látták.

Hindenburg és Ludendorff után 1924-ben, a wieni Rikola Verlag kiadásában, Arz báró is kiadta emlékiratait „Zur Geschichte des grossen Krieges“ címmel. Vallomásai a legteljesebb

mértékben megerősítik a német hadvezérek idézett adatait. Volt vezérkari főnökünk visszaemlékezéseinek 182-ik oldalán elmondja ugyanis, hogy a Piavenál az ellenséges ellenállás annyira megerősödött, hogy a rendelkezésre álló harci eszközök segítségével csapataink képtelenek voltak legyőzni azt. A szükséges fogatok hiánya, az összekötő hidaknak az olaszok általi szétrombolása, az utak elreteszése rendkívül megnehezítették az utánpótlást, s a hídveréshez nélkülözhetetlen anyagok szállítását, melyek megérkezéséig a Piave átlépéséről szó sem lehetett. A francia és angol segítőcsapatoknak mindnagyobb számban való megérkezése szintén éreztetni kezdte hatását. A Monte Grappát a Piave és a Brenta folyók között, hó és jég fedte. Ennek sziklatömb jeit az olaszok valóságos erődökké építették ki, melyek ellenállásának megtörése időt, s óriási erőt követelt, ami viszont nem állott rendelkezésre. Ezen okok késztették őt arra — mondja azután Arz, — hogy öfelségének az offenzíva beszüntetésére tegyen javaslatot, mihez a király, — átlátva a helyzet nehézségeit, — vérző szívvel bár, de hozzájárult.

Hogy a világháború tanúságtételre felvonultatott ezen legnagyobb hadvezéreinek megokolása katonai szempontból helyes-e vagy sem, avval én most nem foglalkozom. Nem pedig egyrészt azért, mert a stratégiában, a taktikában, s a rokon szakokban teljesen és tökéletesen laikus vagyok, másrészt pedig és főként azért nem, mert ez a mi szempontunkból egészen közömbös. Nevezetesen itt nem arról van szó, hogy vájjon helyes vagy helytelen volt-e a támadás beszüntetése, hanem hogy megfelelő-e a valóságnak az az állítás, mely szerint az offenzíva folytatását Zita királyné tiltotta volna be. E kérdésre viszont a mondtak után, — azt hiszem — csak negatív feleletet adhatunk.

De hogy Károly király mennyire *contre coeur*, csak felelős vezérkari főnöke kívánságára adta ki ominózus parancsát, annak igazolására hivatkozhatunk még Margutti altábornagnak 1925-ben „Kaiser Franz Josef“ címmel kiadott emlékirataira is. Margutti báró ugyanis visszaemlékezéseinek 508-ik oldalán elmondja, hogy az olasz frontról visszatérve, november 30-án, Károly király kihallgatáson fogadta őt. Ezen alkalommal a legmélyebb sajnálkozás hangján beszélt arról, hogy offenzívánkat nem folytathattuk a teljes győzelem kivívásáig, *mi, — a király szerint, — talán elérhető lett volna.*

Végül még csak egy vádat t. i. a piavei offenzíva állítólagos elárulásának vádját kell tisztáznom. E vád alapjai sem állnak biztosabb történelmi talajon, mint azt már az eddig ismertett rágalmak tárgyalásánál láttuk. Bár annyi tény, hogy a pia vei offenzívánk sikertelen kimenetelének tényezői között, habár nem az egyetlen sőt nem is a legnyomósabb körülményként, az elkövetett árulásokat szintén ott láthatjuk, de még Nowak is, — ki pedig mint láttuk minden alkalmat megragad, hogy árulással vádolja meg Zita királynét — ez egyszer kénytelen elismerni, hogy az offenzíva megkezdése előtt néhány nappal, az ellenséghez átszökött két tiszt és három zászlós értesítette az olaszokat küszöbönálló támadásunkról. (Nowak id. m. 165.)

Az 1921—24-ig terjedő években továbbá Max Schwarte, német író szerkesztésében egy tíz köteles munka látott napvilágot „Der grosse Krieg“ címmel. Ennek az osztrák-magyar háború címét viselő ötödik kötetében, Edmund Glaise-Horstenau volt osztrák őrnagy, s a bécsi hadügyi levéltárnak jelenlegi igazgatója, hosszabb értekezés keretében ismerteti az olaszok elleni utolsó támadásunk eseményeit. A mű 505-ik oldalán elmondja, hogy offenzívánk szép kezdő sikerrel járt, s az elfoglalt olasz állásokban katonáink megtalálták az átszökött egyének vallomásáról felvett *ellenséges jegyzőkönyveket*, melyekből kitűnt, hogy különösen az árulók között levő, s nagyon alapos katonai képzettséggel rendelkező cseh hadnagy volt az, aki igen értékes adatokat játszott az olaszok kezére.

Mielőtt fejtegetéseimet befejezném, még két forrás tanúsága alapján Zita királynénak a magyarsághoz való viszonyát szeretném megvilágítani. Az egyik, az előbb említett Glaise-Horstenau, ki az idézett műben ismertetést írt Károly király politikájáról. Ennek keretében megemlékezik Polzer-Hoditz grófról, a civilkabinet volt főnökéről is. Elmondja, hogy Polzer külpolitikai szempontból a különbéke, belpolitikai tekintetében viszont a magyarság uralmának megtörése érdekében igyekezett befolyásolni a királyt. Külpolitikában tényleg sikerült némi eredményeket elérnie, de a magyar kérdésben törekvései teljes fiaskóval végződtek. Ez egyrészt Hunyadi Józsefnek, a király fiatalkori barátjának, másrészt pedig annak tulajdonítható, hogy Zita királyné szintén a magyarság mellé állt, mit a dinasztia legerősebb támaszának tartott.

Hivatkozhatunk azonban magának Polzer grófnak legújában megjelent emlékiratára is, E mű jelentőségét a mi legitimista szempontunkból — szerintem — éppen az adja meg, hogy Polzer rengeteget ír arról, hogy ő miként kormányzott volna, ha kormányozhatott volna. Emlékirataiból kitűnik ellenben, hogy minden a magyarság ellen irányuló javaslatának akceptálását királyunk avval vágta el, hogy „lettem a koronázási esküt s megtartom életem végéig.“ De a legteljesebb mértékben megerősítik Polzer gróf visszaemlékezései a Glaise-Hortenu által Zita királyné és magyarság közti viszonyról mondottakat is. A civilkabinet egykori főnöke művének 299-ik oldalán elmondja ugyanis, hogy mindenkinek feltűnt az a nagy érdeklődés, melyet királynénk Magyarország iránt tanúsított, miben a monarchia legszilárdabb alapokon nyugvó részét, s a dinasztia legbiztosabb támaszát látta.

A tárgyamul választott kérdés legkisebb részletekig menő vizsgálata alapján iparkodtam kimutatni, hogy koronás királynék ellen hangoztatott vádak közül a napvilágot egyetlen egy sem bírja ki. Reánk, magyar legitimistákra hárul tehát az a kétségenkívül igen szép feladat, hogy Zita királyné alakja köré font rágalomhálót darabokra tépjük, s így eldobjuk magunktól mindazon ballasztokat, melyekkel a legitimizmus hófehér gályáját bizonyos körök terhelni szeretnék.